

Georg Wilhelm Friedrich Hegel ve Karl Marx'ın Düşüncesinde Devlet Kavramı

State Concept in the Thought of Georg Wilhelm Friedrich Hegel and Karl Marx

Veysel ERGÜÇ¹

Öz

Amaç: Bu metnin amacı, Georg Wilhelm Friedrich Hegel'in ve Karl Marx'ın düşüncesinde yer verdikleri devlet tasavvurunun karşılaştırmalı biçimde analiz edilmesidir.

Tasarım/Yöntem: Georg Wilhelm Friedrich Hegel ve Karl Marx'ın düşüncelerinde yer verilen devlet kavramının analiz edilebilmesi için söylem analizine başvurulacaktır. Gerek Hegel'in gerekse Marx'ın düşüncesinde yer verilen devlet mefhumunun iktidar ile bağlantılı kılınmasından yola çıkarak söylem analizi çalışma kapsamında tercih edilmiştir. Metne odaklanan, metnin içerisindeki söylemin iktidar, ideoloji ve bilgi gibi durumlar tarafından şekillendiğinin ileri sürüldüğü söylem analizi kapsamında Hegel ve Marx'ın devlete ilişkin düşüncesi mercek altına alınacaktır. Çalışma kapsamında birincil ve ikincil kaynaklara başvurulacaktır.

Bulgular: Georg Wilhelm Friedrich Hegel'in Tanrı'nın yeryüzündeki yansıması, Karl Marx'ın ise egemen sınıfın baskı aracı olarak tanımladığı devlet, Hegel'e göre bireyi özgürleştirirken, Marx'a göre ise bireyi ve toplumu bütünüyle bağımlı bir organizmaya dönüştürmektedir. Hegel'in düşüncesinde akılsal bir varlığa denk düşen devletin Marx'ın tahayyülünde çıkar odaklılık olarak tecessüm ettiği ifade edilecektir.

Sınırlılıklar: Metin kapsamında Georg Wilhelm Friedrich Hegel ve Karl Marx'ın düşüncesine odaklanmış olmanın neredeyse tek başına bir çalışma konusu olmaya denk düştüğü dikkate alındığında temel sınırlılık, salt devlete odaklanmaktadır.

Özgünlük/Değer: Gerek Hegel'in gerekse Marx'ın devlete ilişkin olarak geliştirdikleri düşüncenin açığa çıkarılması amacı doğrultusunda hareket edilmesi metnin özgün yanı olarak belirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Georg Wilhelm Friedrich Hegel, Karl Marx, devlet, akli olma, çıkar.

Abstract

Purpose: The purpose of this text is to comparatively analyze the conception of the state in the thought of Georg Wilhelm Friedrich Hegel and Karl Marx.

Design/Methodology: Discourse analysis will be used to analyze the concept of the state, which is included in the thoughts of Georg Wilhelm Friedrich Hegel and Karl Marx. Discourse analysis was preferred within the scope of the study, based on the fact that the concept of the state, which is included in the thought of both Hegel and Marx, is associated with power. Hegel and Marx's thoughts on the state will be scrutinized within the scope of discourse analysis, which focuses on the text and argues that the discourse in the text is shaped by situations such as power, ideology and knowledge. Within the scope of the study, primary and secondary sources will be consulted.

Findings: The state, which Georg Wilhelm Friedrich Hegel defines as the reflection of God on earth and Karl Marx as a means of oppression by the ruling class, liberates the individual according to Hegel, while according to Marx it transforms the individual and society into a completely dependent organism. It will be stated that the state, which corresponds to a rational being in Hegel's thought, is embodied as a self-interest in Marx's imagination.

Limitations: Considering that focusing on the thought of Georg Wilhelm Friedrich Hegel and Karl Marx within the scope of the text is almost equivalent to being a subject of study, the main limitation is to focus only on the state.

Originality/Value: Acting in line with the aim of revealing the ideas developed by both Hegel and Marx regarding the state appears as the original aspect of the text.

Keywords: Georg Wilhelm Friedrich Hegel, Karl Marx, state, rationality, interest.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, v.erguc@alparslan.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3298-1803

1. GİRİŞ

Devlet yüzyıllardan bu yana insan hayatında bir fenomen olarak yer almaktadır. Felsefi bağlamda devleti ilk tanımlayanlardan biri olan Platon'a göre devlet, filozof-kralın bilgisinin ve insan ruhunun bir ideal form biçiminde somutlaşması (Yalçınkaya, 2014); Aristoteles için ise en iyiyi amaçlayan ahlâkî ve düşünsel yaşam olanağı anlamına gelir (Zabcı, 2014). Modern dönemde devlet kavramını tanımlayan Niccolo Machiavelli'ye göre devlet, belirsizliğe işaret eden *fortuna*'nın düzene referans veren *virtu*'ya dönüşümüdür (Ağaoğulları, 2014). Modern devletin diğer bir teorisyeni olarak öne çıkan Jean Bodin'in düşüncesinde ise egemen erk olarak beliren devlet, aileler ve onlardan neşet eden şeylerin doğrulukla, daha açık bir ifadeyle Tanrı'dan, dinden ve kiliseden uzak kalarak yönetimidir (Yalçınkaya, 2014). Machiavelli ve Bodin ile birlikte modern devleti egemenlik dairesi içerisinde tahayyül eden Thomas Hobbes için devlet, insanlardaki yönetme haklarının tek organda birleştiği çokluğa tekabül eder (Ağaoğulları, 2014).

1789 yılında fitili ateşlenen Fransız Devrimi'nin dünyaya hediyesi olan ulus-devlet ve bireysel hak ve özgürlükler bu zamandan başlayarak Avrupa'da dalga halinde yayılmıştır. 19. yüzyılda Almanya'nın siyasal birliğini sağlayıp birleşme isteği Alman entelektüellerin de ilgi alanına girmeye başlamıştır. 1818 yılında Prusya Hükümeti'nin, Fichte'nin boşluğunu doldurması için davet ettiği Georg Wilhelm Friedrich Hegel, Alman birleşmesinin, Alman ruhunun kamutanrısallığı ve hümanizminin en önemli temsilcisi olmuştur (Bakunin, 1997). Bu açıdan bahis konusu düşüncenin gelişiminde Hegel'in felsefesi önemli bir adımdır. Bu felsefi düşünüş, Fichte'den miras kalan devletin bütünlüğü ve bu anlamda bireye önceliği, birey ve devletin bütünlmesi şartıyla özgürlüğün var olabileceği düşüncesini bütünüyle içermektedir (Özkırımlı, 2009). Bu anlamda Hegel, felsefesinde devlet ve bireyin tümlenmesini yüksek ideallerin gerçekleşmesi olarak tanımlama yoluna gitmiştir.

Hegel'den sonra Hegel okulu iki karşı kanada bölünmüştür. Muhafazakâr olarak nitelendirilen kanat Hegel'in "*Akli olan gerçektir ve gerçek olan aklidir*" (1991) sözünden hareketle var olan her şeyin meşrulaştırılması yoluna gitmiştir. Buna bağlı olarak muhafazakâr kanat, Hegel'in ideal devlet örgütlenmesi olarak sunduğu Prusya Devleti'nin resmi felsefesini oluşturmuştur. Muhafazakâr kanadın karşısında konumlanan devrimci Hegelyen kanat ise işe düşünürün felsefi doktrinlerinin özünü sorgulayarak başlamıştır. Başlangıçta bu kanadın en önemli temsilcisi olarak Hegel'in felsefesinde mantıksal tutarsızlık olduğunu iddia eden Ludwig Andreas Feuerbach öne çıkmıştır (Bakunin, 1997). Onun bıraktığı yerden devam eden, Hegel'in devlete ilişkin kuramını derin anlamda sorgulayan ve eleştiren isim Karl Marx olmuştur (Carnoy, 2015).

Bu çalışmada Hegel ve Marx'ın devleti nasıl tanımladıkları ve devlete ilişkin nasıl bir yaklaşım sergiledikleri incelenecektir. Her iki düşünürün de devlete ilişkin tanımları irdelenirken devlet ve birey ilişkisi üzerinde durulacaktır. Hegel'e göre devletin, bireyi özgürleştiren, aklileştiren ve tarihsel kılan tümel bir yapı olduğu, Marx'a göre ise egemen sınıfın baskı aracı olduğu, çıkarların maksimizasyonuna hizmet ettiği, bireyi tarihsel özne olmaktan azlettiği aktarılacaktır. Bu bağlamda Marx'ın, Hegel'in devlet kuramının karşısında konumlandığı söylenecektir. Marx'ın devlete ilişkin düşüncesine geçmeden evvel Hegel'in devlet kavramı üzerine odaklanmak yerinde olacaktır.

2. GEORG WILHELM FRIEDRICH HEGEL: AŞKIN ALMAN DEVLETİ

Genel anlamda Hegel, felsefeyi mutlak idealizm olarak tanımlamakta, bu anlamda felsefenin özne ile nesnenin birlikteliği üzerine kurulması gerektiğini düşünmektedir. Bu bağlamda Hegel, özne ile nesnenin birliği düşüncesini bir diğer deyişle mutlak idealizmin esas savını tarihsel sürecin sonunda varılan bir sav olarak tanımlamaktadır (Bumin, 2010). Hegel açısından özne ve nesne birliği, modern devlette tecessüm eder (1991). Bu andan itibaren felsefe, bilgelik sevgisinden arınıp modern devleti tanımaya evrilir. Söz konusu devlet, giriş bölümünde Hegel'den aktarıldığı üzere gerçek olan ile akli olanın bulunduğu ve toplumun devlet aracılığıyla kendinde özne olmaya, akıl baliğ olmaya vardığı yerdir. Tarihsel sürecin nihai noktasına vardığı akılsal olan gerçeklik, kişinin bir devletin bilinçli bir yurttaşı olmasından geçmektedir (Bumin, 2010). Bir diğer deyişle bilimin ya da akli olanın başlamasının yolu, tarihin son varış noktası olan modern devletin doğuşuna raptedilmektedir. Bu anlamda özne ile nesnenin ve akli olanla gerçek olanın birleşmesinin bir tezahürü olan devlet, bu özelliğiyle evrensel olanı içererek aşan *aufhebung*'a (Pinkard, 2020), bir diğer tabirle organik oluşa matuf yegâne bir örgütlenme türü olacaktır.

Devleti znel ve nesnel etik bir gerçeklik olarak tanımlayan Hegel, onun birlikte yaşam özlemi, dinamik biçimde düzenlenmiş kurumların akli sitemine tekabül ettiğini belirtir (Kervgan, 2011). Bu açıdan birey ancak ve ancak akısal olan devletin yesi olduğunda etik bir özne, zbilin sahibi zgr bir varlık olacaktır (Kılıçarslan, 2015). Hegel'in nesnel tinindeki c durağın sonuncusu olan ve mutlak tine geçiş imkni veren devlet, aile ve sivil toplumun nihayete varışını belirten "idea" olarak belirir. Böylece sivil toplum ve aile, devletin birer fenomeni olarak belirir. Düzenleyici olarak beliren devlet, aileyi, sivil toplumu ve onlardaki evrenselliği organik bir gerçeğe doğru dönüştürerek aşan bir yapının tezahürüne işaret eder (Bobbio, 1993).

Hegel'e göre organik bir gerçek biçiminde neşet eden devlet, akıl sahibi bireylerin birliğidir, bireyler ise sadece devlet içinde olmaları gereken parçalardır (Hyppolite, 2010). Bir diğer deyişle nesnel tinin nihai evresi olan devlet, öznel bilinçlerin, arzuların üzerinde duran, onlara önceliği olan, ama aynı zamanda onları da içinde barındıran, aşan ve farklı bir içeriğe vardıran nesnel bilinç olarak nitelenebilecek st bilincin görünür halidir. Bireyin akılsallığın ürünü olan devletin yesi olarak zgrleşeceği düşüncesinin alt metninde onun devlet yapısı içinde bir şeyi ortaya koymasına ya da gerçekleştirmesi durumu söz konusudur. Bu bağlamda Hegel, somut aklın temayüz ettiği devlet haricinde özgürlüğün düşünülmesini doğru bulmaz. Bu açıdan özgürlük, devlet içinde ancak bir şeyi gerçekleştirme özgürlüğü olarak var olabilir. Öyleyse zgr bilinç bağlamında özgürlük, kendisine gerçekleştirilebilecek somut amaç bulan bir iradedir. Bu anlamıyla zgrlk Hegel'e göre bir şeyi yapma özgürlüğüdür (Bumin, 2010).

Hegel'e göre devletin yesi olarak özgürleşecek olan birey henüz bunun bilincinde değildir. Bireyin zgrlğnn bilincinde olması ve kullanabilmesi somut ahlâkın taşıyıcısı olmasına bağlıdır. Somut ahlk, tarihsel sürecin bütününün bilgisine vakıf olmaktan geçer. Daha da açarak ifade etmek gerekirse mantık ve doğa felsefesini muhtevasında barındıran tin felsefesinin bilgisine mazhar olarıktan akli olana erişmek mümkündür. Bu açıdan tarihsel olanın bilgisi refakatinde eylem sergilendiğinde nesnel ya da somut ahlâkî olma hali kavranacak, bu şekilde bireyin akli oluşu mümkün olacaktır (Bumin, 2010). Bireyin akli davranışı, Hegel'in nezdinde ebedi bilgiye mazhar olma anlamına gelir (Kojve, 2021). O türde bir bilgiye kani olan birey, Sholomo Avineri'nin ifadesiyle kendi farkına varacaktır (2021). Kendinin farkında olan topluluk yesi birey, Hegel'in tasavvurunda devletin de farkına varmış olacaktır (1995). Bu açıdan akli olmanın, asli bilgiye bir diğer ifadeyle gerçeğe malik oluşun yolunun devlete rabitalı olmaktan geçtiğinin Hegel nezdinde itibar gördüğü anlaşılmaktadır.

Devletin gerçek olan ile iltisaklı kılınması yönünde adım atan Hegel'in amacı, onu tarihsel bir fenomen haline getirmektir. Düşünürün devleti tarihselleştirmekten anladığı şey, onu mücerret olandan azade kılıp somut olan temelinde inşa etmektir. Soyut, bir diğer tabirle mücerret olanı evrensel olan ile eş kılan Hegel için tarihsel olan, evrensel olanı dışlamayan ama aşan organik bir zeminde devletin inşasına denk düşer. Bu noktada düşünürün başvurduğu şey, devletin zaman ve mekân bağlamında tahayldr (Kojve, 2021). Hegel açısından devletin zamanı, tarihsel bir zamana tekabül eder. Tarihsel zaman, kendisini tinde, daha özel olarak bilinçte gösterir (Topakkaya, 2017). Bilincin ve tinin tam olarak neye işaret ettiği mekân algısında bulunur. Hegel'in hakikati Prusya ile eş kıldığı dikkate alındığında (2006), tahaylndeki meknın da oraya tekabül ettiği söylenebilir. Buradan yola çıkarak, Hegel'in zihnindeki zamanın Prusya'ya ait bir zaman olduğu, devletin o zaman üzerine inşa edilmesini savunduğu ifade edilebilir. Bu noktada Hegel açısından akli olmanın Prusya Devleti'ne, ondan neşet eden zamana, kültüre ve bilince ait olma anlamına geldiğini düşünmek mümkündür.

Devleti somut olan aklın aktüalitesi olarak tanımlayan Hegel (1991), bireye düşen şeyin, o aklın ürünü olan ödevlere uymak olduğunu belirtir. Bu anlamda somut aklın ürünü olan ödevlere uyan birey, somut ahlâkın gereğini de yerine getirecek, akıl dairesine girecek ve bu sayede zgrleşecektir. Hegel'e göre birey, devletten kaynaklanan ödevlere uyararak zorunluluğu etik yaşama varacaktır. Bu devler teorisi, tekil ile tümelin, diğer bir tabirle birey ve devletin birliği anlamında özgürlüğün zorunlu kıldığı ve bundan dolayı devlette aktüel hale gelen bu ilişkilerin gelişiminden doğar (Bravo, 2005). Bireyin devlet içinde dev sayesinde akıl sahibi varlık olarak özgürleşmesi onu hem doğal uyarılarından hem tutkularından hem de doğa tarafından belirlenmekten azade kılacaktır (Bravo, 2005). dev sayesinde birey, devlette hem aklını hem varlığını hem de özgürlüğünü kazanmakta ve tinsel bir dünyaya girmektedir (Hegel, 1991). Devletin ve bireyin özdeşliği ile oluşan somut aklın

gerçekleşmesinin yolu, bireyin tümel çıkarlara gönüllü olarak katılması, onları takip etmesine bağlıdır (Bumin, 2010). Bunu mümkün kılacak olan şey, Hegel'in tasavvurunda modern devlettir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta öznelikten kaynaklı ahlâkın tamamen terk edilmediği, bunların devletin alanında yeniden kodlanacağıdır. Bu anlamda devlet, özneliğin ulaşamayacağı bir yerde değildir.

Modern devleti tikel ve tümelin birleşmesini sağladığını düşündüğü için en üst varlık olarak düşünen Hegel, modern devletin yönetim biçiminin anayasal monarşi olduğunu belirtir. Ancak Hegel'in algısındaki anayasa, halk ya da halkın temsilcilerinin oylamasıyla oluşturdukları metin olarak bilinen anayasa tanımından oldukça farklıdır. Devlet ve toplum ilişkilerini belirleyen ve toplumdaki meşruiyetini alan bir metin olan anayasa tanımına karşı olarak Hegel'in anayasa tasarımının meşruiyeti toplumdaki kaynaklanmaz (Hegel, 1991). Bu durumun bir sebebinin çıkarları temelinde bir araya gelen toplumun oluşturacağı metnin, bireyin akla ulaşmasına imkân vermeyeceği sanrısı olduğu söylenebilir. Bu nedenle anayasanın meşruiyetinin halktan değil de devletten kaynaklanması gerektiği düşüncesinden yana Hegel'in taraf olduğu ifade edilebilir.

Hegel'in devlet kuramında dikkat çeken bir husus, onun monarşi düşüncesidir. Bu noktada eleştiri konusu olan şey, düşünürün akılsal bir zemin üzerine inşa etmek istediği monark yönetiminde liyakatten ziyade biyolojik devamlılığa önem vermesidir (Hegel, 1991). Bu anlamda Tülin Bumin'e göre Hegel'in monarşiyi soya bağımlı bir hükümdarlık olarak anlaması, onun Prusya monarşisine verdiği bir taviz olarak değerlendirilebilir ancak esas anlamda bu tasarım devletin biyolojik devamlılığını soya dayandırma girişimi olarak yorumlanabilir (Bumin, 2010). Bu noktada Hegel'in, devleti akli olanın ideal formu olarak tanımlayan Platon'u devlet ile aile yönetimini eş tutan Jean Bodin'in dolayımına uğrattığı ifade edilebilir. Daha açık bir cümleyle, akli olanın bir aileye hasredildiği, o aileden kaynaklandığı farz edilen bilginin Hegel nezdinde muteber sayıldığı söylenebilir.

Hegel'in devlet kuramında öne çıkan ikinci husus, halk egemenliğini inkâr etmesidir. Bu anlamda düşünür, halk egemenliğini zararlı ve tehlikeli bulur. Hegel'e göre bahis konusu kavram, halkın dışarıya karşı özerk birlik oluşturması ve akli davranması bağlamında önemli iken, egemenliğin monark ve ona bağlı olan devlete karşı tasarlanması akıl dışıdır. Zira Hegel, devletin karşısında bir egemenlikten söz etmenin devlete, monarşiye ve aileye hasredilen aklın dışında bir kitleden bahsetmek anlamına geldiğini düşünür. Hâlbuki Hegel'e göre bu tanım itibarıyla bir halk mevcut değildir (1991).

Hegel'in devletin karşısında halk egemenliğine karşı çıkışının sebebi, yaşadığı dönemin önemli fenomeni olan Alman romantik milliyetçiliğidir.² Milleti ya da halkın devleti oluşturması düşüncesine karşı olarak Hegel, ona şekil verenin, onu akli kılanın, onun zaman ve mekân algısına biçim verenin devlet olduğunu düşünür. Halkın egemenliğinin siyasal ve toplumsal birliklerde kendini gerçekleştirdiği ölçüde geçerli olduğunu düşünen Hegel, bu kavramın etnik milliyetçilik tarafından devletin zamanını ve mekânını inşa eden, bundan dolayı devlet karşısında üstün hale gelen milletin egemenliği olarak algılanmasına karşı çıkar (Bumin, 2010). Bu noktada Hegel'in, devletin çekirdeğini halktan ziyade prene atfeden Nicolo Machiavelli'den etkilendiği belirtilebilir. Machiavelli'nin düşüncesinde belirsizliğe denk düşen *fortuna*'nın yerine düzeni imleyen *virtu* ve buna ehil olan prens fikrinin Hegel'de yankı bulduğu ileri sürülebilir. Daha net biçimde belirtmek icap ederse gerek Machiavelli'nin gerekse Hegel'in zihninde akıl dışına işaret eden *fortuna*'nın halk egemenliğine, akılsal olanı imleyen *virtu*'nun ise devletin, ailenin, prensin egemenliğine denk düştüğü beyan edilebilir.

Devletin toplumu biçimlendirdiği düşüncesini savunan Hegel'e göre, devlet ve toplum birbirinden ayrı durumdadır. Bu bağlamda devlet, biçimi itibarıyla organiktir ve asli ilkesi düşüncedir (Hegel, 1991). Her ne kadar toplum devletin bir parçası olsa da kendi için bir varlık olan devlet, akla sahiptir. Böyle bir durumda toplumu düşünen ve şekillendirecek olan aygıt devlettir. Tarihin amacını tikel ve tümelin bir diğer ifadeyle birey ve toplumun uzlaşması olarak anlayan Hegel'in devlet kuramını irdeledikten sonra Marx'ın devlete ilişkin düşüncelerinin irdelenmesi çalışma kapsamı açısından yerinde olacaktır.

² Alman milliyetçiliği dairesi içerisindeki düşünürler, milli toplulukların eşsiz olduğunu ve bir gün otantik hallerine geri döneceklerini düşünmektedirler. Bunun mümkün olması milleti oluşturan bireylerin kendi kaderlerini tayin etme hakkına bağlıdır. Bu bağlamda vatandaşlar bütünü olan millet kendi devletini kuracaktır (Özkırımlı, 2009).

3. KARL MARX: AKIL MERKEZİNDEKİ DEVLETİN SINIF MERKEZİNDE DÖNÜŞÜMÜ

Hegel'in devlet kuramının idealizm, bir diğer ifadeyle akli olma ile ilintili kılındığı önceki bölüm kapsamında ifade edildi. Hegel'den farklı olarak Marx, bu düşüncenin tutarsızlığı beraberinde getirdiğini belirtir. Marx, bahsini ettiği tutarsızlığın nedeninin devlete atfedilen anlam olduğunu söyler. Düşünre göre aile ve burjuva-sivil toplum gibi kurumlar karşısında bağımlı olması gereken devletin Hegel'in düşüncesinde sözü edilen kurumlardan bağımsız olarak kodlanması tutarsızlığın en net biçimde tecessüm etmiş halidir (Marx, 2016a). Marx'a göre tutarsızlığın bir sonraki adımda vardığı yer mistifikasyondur (Kiraz, 2021). Düşünür, sözünü ettiği tutarsızlığı ve mistifikasyonu devleti yeni bir formülasyon refakatinde inşa ederek aşmayı düşünür. Marx'a göre bunun yolu, Hegel'in akli olarak tanımladığı devletin yeniden tanımını ile mümkün olacaktır (Hyppolite, 2010).

Marx'ın Hegel'in idealizmine ilişkin tüm eleştirisi, onun devlet kavramı üzerinde yoğunlaşır. Bu anlamda Marx, Hegel'de gördüğü idealizme matuf özneliği, gerçek özne olarak addettiği yapı ile aşma niyetindedir (2016a). Marx, Hegel'de beliren tarihselliğin akli olanla eşlenmesini dönüştürmek ister. Bu açıdan düşünür, tarihsel olanı maddeciliğe, maddeciliği ise sınıf merkezindeki çıkara endeksler (Carnoy, 2015). Marx, devleti tarihin öznesi olarak beyan eden Hegel'in aksine tarihin somut öznesinin insan olduğunu düşünür ve devletin esasında insanın toplumsal doğasının bir parçası olduğunu belirtir (Hyppolite, 2010). Sonuç olarak Hegel'in mantığın ve tarihin nihai aşaması olarak tanımladığı ve akil atfettiği devlet kavramına Marx karşı çıkar.

Marx, Hegel'in devlet kuramını onu organikleştirmesinin sonucu olarak görür. Marx'a göre Hegel, devletin ne tür bir organizma olduğunu tanımlarken akli olanı öne sürse de gerçek bireylerden hareket etmediği için devlete gizem atfeder. Başka bir cümleyle ifade edildiğinde Hegel devlete hasrettiği gizemi özneleştirir (2016a). Bundan dolayı ona yabancı bir içerik katar, onu tam olarak kavramsallaştıramaz ve devleti sonu gelmez bir monotonluğa mahkûm eder. Bu anlamda Marx'ın tabiriyle Hegel, akli olandan yana durmak isterken akıldan uzak bir pratiğe sabitlenir (Hyppolite, 2010). Bu açıdan Marx'ın tasavvurunda Hegel, somut olandan uzak bir yerde konumlanır. Devleti tarihsel olan ile eş değer gören Hegel'in onu idealizme raptetmesine karşı çıkan Marx, o tarihselliği idealizmden azade kılmayı amaçlar. Tarihsel olanın idealizmin limanına sabitlenmesine karşı eleştirel bir bakış açısı geliştirmeyi amaçlayan Marx'ın başvurduğu çözüm tarihsel olanı materyalizmin karasularında demirlemektir.

Hegel'in devlet üzerinden tanımladığı akıl ideasının yanılısama olduğunu iddia eden Marx, söz konusu yanılısamanın izlerinin Hegel'in egemenlik anlayışında açıkça görüldüğünü belirtir. Marx'a göre Hegel, başlangıçta egemenliğin halka ait olduğunu kabul eder ancak halkı devletin dolaylı bir fenomeni olarak tanımladığından dolayı kendisiyle çelişir (Hyppolite, 2010). Söz konusu izlek takip edildiğinde Marx'ın akli olanı halkta bulduğunu, bu açıdan Hegel'in akıl ile devleti özdeleştirmesine karşı çıktığını düşünmekte bir beis görünmemektedir. Marx'ın Hegel'in devlet kuramına eleştirilerini irdeledikten sonra problematiğini incelemek gerekmektedir. Düşünür, evvela bir sorunsal kurmak ister. Bu açıdan Marx'ın problematiği, insanın toplumsal doğasıyla uyumlu olabilecek bir var oluşun imkânı üzerinedir. Bu sorunsal bağlamında insanın doğasıyla toplumsal var oluşunun neden o zamana kadar uyumlu olmadığı sorusuna verilen cevap, toplumun çıkar ve eşitsizlik üzerine kurulu sınıf yapılarından müteşekkil olmasıdır (Marx & Engels, 2022). Bu açıdan Hegel düşüncesinde beliren akla rabitalı somut olan, Marx'ın fikrinde çıkarlar ile iltisaklı kılınır.

Var oluşun çıkar ile iltisaklı kılınmasının Marx'ın zihnindeki karşılığı devletin kapitalist sınıfın çıkarlarına göre yapılandığı argümanıdır (Çetin, 2007). Marx'ın düşüncesinde devlet, kapitalist sınıfın çıkarının takip edildiği bir gerçeklik olarak tecessüm eder (Şahin & Balta, 2001). Devleti kapitalizmin çıkarı ile rabitalı kılan Marx, *Louis Bonaparte'ın 18. Brumaire'i* başlıklı eserinde ise devletin bir ölçüde özerk olduğundan söz eder (2016b). Bu izlekten devam eden düşünür, devletin içerisindeki burjuva-sivil toplum alanı olarak tanımladığı bürokrasinin de temayüz ettiği ilk anda özerk davradığından söz eder (Marx, 2016a). Ne var ki düşünürün nezdinde nihai kertede devlet, ekonomik açıdan egemen olan kapitalist sınıfın çıkarının koruyucusu olarak arzı endam eder (Marx, 2016b). Devletin mücessem hali olarak beliren bürokrasi ise evvela özerk davranış sergileyebildiği korporasyonları canlandırmaya çalışır (Marx, 2016a). Bu açıdan gerek devlet gerekse onun burjuva

toplumdaki haline denk düşen bürokrasi, nihai kertede kapitalist sınıfın çıkarının korunması ile mükellef bir örgütlenme olarak gün yüzüne çıkar.

O halde bahsi edilen nüveleri içeren temel üzerine kurulu yapı nasıl yok edilecektir? Marx'a göre bunun yolu, insanın bu dünyaya ait olduğunu dolayısıyla burada var olduğunu pratikte³ kanıtlamasından geçer. Pratik ise mevcut koşulların insan eliyle değiştirilmesi anlamındadır. Koşulların değişmesinin ancak devrimci bir pratik içinde mümkün olacağını belirten Marx, her toplumsal yaşamın özünde pratiği barındırdığını düşünür (Marx & Engels, 2004). Dolayısıyla eşitsizlik ve çıkar üzerine kurulu yapının nasıl yok edileceği sorusuna Marx'ın verdiği cevap, mevcut koşulların değiştirilmesi bir diğer deyişle pratiktir. Marx açısından pratik, Hegel'in düşüncesindeki tarihselliğin yeniden tanımlanması ile gündeme gelecektir. Marx'ın on birinci tezinde dile getirdiği, insan pratiğinin özü olan tarihsel olanı dönüştürmek, tarihselliğin yeniden inşası ile hayat bulacaktır. Bahsi edilen inşa, devrimle mümkün olacaktır (Marx ve Engels, 2004). Burada değişimi diğer deyişle devrimi sağlayacak potansiyel güç, toplumun içinden çıkan proletarya yani işçi sınıfıdır. Proletaryanın devrimi yaparken örgütleneceği yapı ise komünist partidir.

Marx'a göre komünist parti içerisinde yer alan proletaryanın asli görevi, ekonomik çıkar ilişkilerinin ifadesi olan egemen düşünceleri çözülmeye uğratmaktır. Bu açıdan beklenen şey, egemen sınıfın üyelerinin bilincinde yer verilen tarihsel olanı inşa kudretine haiz olma yönündeki özgüvenin inkıtaa uğratılması, deyim yerindeyse yanılgıya uğratılmasıdır (Marx ve Engels, 2004). Bu noktada akli olarak tanımlanabilecek davranış, organik olarak tanımlanan düşüncedeki ve yapıdaki çelişkinin ifşa edilmesidir. İfşa eyleminden sonra, devlete atfedilen organik olanın yeniden tanımlanması ise akli olanın diğer bir nüvesi olarak belirir. Akıl dâhilinde sergilenecek olan üçüncü pratik, yabancılaşmanın⁴ akamete uğratılmasıdır (Marx ve Engels, 2004).

Proleter sınıfın devrim sürecinde komünist parti altında örgütleneceğini belirten Marx, komünizmi “*ortadan kaldırılmış mülkiyetin olumlu anlatımı*” olarak tanımlar (2000). Bu anlamda Marx'a göre akla işaret eden komünizm, akıl dışına tekabül eden mevcut durumu sonlandıracak olan harekettir (2004). Kapitalist toplumun ve ondan neşet eden devletin, akla ve insanın doğasına büyük zarar verdiğini, insanı yabancılaştırdığını ve yozlaştırdığını düşünen Marx, bu durumların olmayacağı bir komünist toplumda Hegel'in önelediği devletin bilgisinden ziyade sınıfın bilgisinin farkına varılacağını belirtir. Marx'a göre sınıf içerisindeki bireyin akli oluşunun en üst düzeyi, Hegel'in aşkın devletinin topluma tamamıyla bağımlı bir organa dönüştürülmesiyle mümkün olacaktır (Becerme, 2010-11). Bu anlamda Marx'a göre akılsal olan şey, devletin emeğin bilgisi bağlamında yeniden inşa edilmesi, tabiatıyla o emeğin içinde erimesiyle mümkün olacaktır.

Marx, toplumsal yapıyı oluşturan sınıfların özel mülkiyet ve çıkar temelinde oluştuklarını bu anlamda genel düzlemde devletin özel düzlemde ise iktidarın üretim araçlarının mülkiyetine sahip sınıfın kontrolünde olduğunu, dolayısıyla çıkar temelinde inşa edildiğini belirtir (Eroğul, 1974). Bu nedenledir ki Marx, akılsal olarak Hegel tarafından tanımlanan devletin nihai kertede ortadan kalkması gerektiğini düşünür. Ne var ki bu tarzda bir devletin lağvı uzun bir zaman aralığında gerçekleşecektir zira devlete duyulan ihtiyacın son bulması beklenmektedir. Özel mülkiyet ve ondan kaynaklanan çıkarı sınıfların kaynağı olarak gören ve bireylerin özgürleşmeleri için onların ortadan kaldırılması gerektiğini düşünen Marx'a göre bunun mümkün olması için evvela burjuva devletin proleter devlete dönüşümü elzemdir (Bobbio, 1993). Bu bağlamda proletarya, aldığı eğitimler sonucunda bilinçlenecek, komünist parti önderliğinde burjuva devleti aufhebung'a uğratabilecek bu açıdan onu

³ Karl Marx, var olan koşulların değişmesi olarak tanımladığı pratiği terminolojisinde “praksis” olarak tanımlar. Praksis kavramının özü Marx'ın *Alman İdeolojisi* eserinde yer verilen dünyayı değiştirme üzerinedir. Bilinç yönelimli eylem olan praksis ile amaçlanan şey, kuramsal fikirlerin somut karşılıklarının olması ve bunların gerçek hayata uygulanabilmesidir. Böylece Marx'ın sorunsalı olan insan doğasıyla toplumsal varlığın uzlaşabilmesi, kuramın gerçek hayatta karşılığını bulabilmesi ve kuram ile eylemin birbirini etkileyerek gerçeğe ulaşması sayesinde mümkün olacaktır (Tyson, 2006).

⁴ Yabancılaşma kavramı Marx'ta dışsallaşma ve ayrışma olmak üzere iki boyutludur. Dışsallaşma, insanın aklının ve emeğinin ürününün ondan zorla koparılması ve ürünün hem koparan hem de koparılan açısından dışsallaşmasıdır. Ürün koparana dışsaldır zira o üretmemiştir, koparılan dışsaldır çünkü nesne üretenin değildir ve ona yabancıdır. İkinci boyut olan ayrışma ise dışsallaşmanın nedeni ya da sonucu olarak özne, doğa ve diğer özneler arasındaki ilişkilerin birbirlerinden kopup ayrı varlıklar haline gelmesidir. Yabancılaşmanın işçi sınıfındaki yansımaları işçinin üretim sürecinde harcadığı zaman ve emeğin karşılığını tam alamaması, aradaki farkın burjuvanın özel mülkiyetine girmesidir. Bu durum işçinin kendi emeğinden ayrışmasına ve işçinin kendi emeğinin işçi karşısında dışsallaşmasına delalet eder (Kulak, 2010-11).

içererek aşan bir proleter devlet inşasına girecektir (Marx, 1999). Bir sonraki komünizm aşamasında ise proleter devlet topluma tabi kılınacak ve bütün sınıflar kaldırılacaktır. Nihayetinde sınıfları ve devleti ortadan kaldırmasıyla insan var oluşunu pratik üzerinden kanıtlayarak dönüşümün öncüsü olacaktır.

4. SONUÇ

Devlet kavramı veya devletin ne olduğuna ilişkin tartişmalar siyasal düşünce tarihinde uzun bir geçmişe sahiptir. Hiç kuşku yok ki kavramın iinin nasıl doldurulduğu dönemin tarihsel ve toplumsal koşullarıyla ve tartişanların konumuyla doğrudan ilintilidir. Söz gelimi liberal ideoloji kapsamında bireyin piyasada mümkün olan en geniş özgürlük alanından faydalanması için devletin hareket alanının kısıtlanmasını gerekli görülür ve devlet ehven-i şer diğer anlamıyla zorunlu kötü olarak tanımlanır. Bu açıdan devletin esas görevi piyasanın ve bireylerin güvenliğini sağlamaktır. Fransız Devrimi ile yayılmaya başlayan milliyetçi ideoloji çerçevesinde ise devlet, dil ve milletin oluşumundan sonra zaruri bir oluşum olarak tanımlanır. Belirdikleri dönem itibarıyla gerek liberal gerek milliyetçi ideoloji için devlet mutlak surette olması gereken bir yapı niteliğindedir.

Devleti mutlak surette olması gereken yapı olarak tanımlayan ve onu Tanrı'nın yeryüzündeki sureti olacak derecede kutsallaştıran düşünür, Hegel'dir. Hegel'in yaşadığı dönem, Prusya'nın siyasal birliğini sağlama çabaları verdiği yıllardır. Hegel, geliştirdiği düşünceyiyle kurulması arzu edilen yeni devletin önemli ideologu olmuştur. Devlet ve toplum kavramlarını karşıtlık içinde değerlendiren Hegel, devleti akıl ve ebediyet ile iltisaklı aşkın bir yapı, toplumu ise o akla ve ebediyete devlet üzerinden mazhar olacak kitle olarak tanımlar. Bu bağlamda Hegel'e göre kendinde bir düzen olan, ahlâkî buhranın, yabancılaşmanın, bencilliğin ve bütün kötülüklerin alanı olan burjuva toplumu, ahlâkîliğin, ebediyetin yegâne göstergesi, kendinde ve kendi için yekta özne olan devlet eliyle düzenlenecektir. Hegel'in tasarladığı devlet modeli burjuva toplumundaki aktörler arası rekabetten, mücadelelerden ayrı, bu alanın üstünde bir yerdedir.

Devletin “*akılsal bir varlık olarak görülen insanın ortak yaşamının belirleyici uğrağı*” (akt. Bobbio, 1993) olduğunu belirten Hegel'e karşı olarak Marx, devletin akla indirgenmesine ve ebediyet ile ilişkilenmesine karşı çıkmıştır. Marx'ın zihin dünyasında Hegel, devleti ideal olan ile iltisaklı kıldığında onun toplumsal boyutunu geri plana iten bir pratiğin belirmesine neden olmaktadır (2016a). Bu noktadan harekete geçen düşünürün önemi, devleti tarihselleştirme noktasında belirlemektedir. Tarihselliği maddecilik temelinde tahayyül eden Marx'a göre devlet, sınıflı toplumun maddiyattan kaynaklanan çıkar ilişkilerinin bir yansımasıdır ve bu anlamıyla toplumsal gerçekliğin veciz bir ifadesidir. Ebedi aklın tecessümü olmaktan menedilen devlet, Marx'ın nezdinde toplumu belirlemekten de uzak tutulacaktır. Bu durumda devlet, ortak çıkarı temsil etmekten de hayli uzak bir konumdadır. Bu durumun net kanıtı bürokraside görülmektedir. Hegel düşüncesinde evrenselliğin ve ortak çıkarın temsilcisi olarak tasarlanan bürokrasi, özel çıkarlardan arı bir durumda iken (Carnoy, 2015), Marx'a göre bürokrasi kimi zaman çıkar gruplarına karşı mesafeli olabilse de burjuva-sivil toplumun çıkarlarını devletin çıkarları ile özdeşleştiren tikel bir realitedir (2016a). Bu açıdan devlet, bürokrasinin ve egemen burjuva sınıfının çıkarına toplumun çıkarı karşısında öncelik verilmesi biçiminde tebarüz etmektedir.

Etik Beyan: *Bu alışmada “Etik Kurul” izini alınmasını gerektiren bir yöntem kullanılmamıştır.*

Ethics Statement: *In this study, no method requiring the permission of the “Ethics Committee” was used.*

KAYNAKÇA

Ağaoğulları, M. A. (2014). Niccolo Machiavelli: Prensın İktidarından Devlete. M. A. Ağaoğulları (Ed.), *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler* içinde (319-344). İletişim Yayınları.

- Avineri, S. (2021). Tarih: Özgürlük Bilincine Doğru İlerleme. (Çev. G. Ateşoğlu). G. Ateşoğlu (Ed.), *Alman İdealizmi II: Hegel içinde* (526-548). Doğu Batı Yayınları.
- Bakunin, M. (1997). Almanya'da Hegelcilik, Anarşizmin Temeli, Devletçilik ve Marksizm (Çev. A. Türker). *Doğu Batı*, 1, 1, 153-160.
- Becermen, M. (2010-11). Dünyayı Değiştirmeye Dair: Marx'ın On Birinci Tezi Üzerine Bir Deneme. *Doğu Batı*, 14, 55, 79-92.
- Bobbio, N. (1993). Gramsci ve Sivil Toplum Kavramı. (Çev. M. Küçük). J. Keane (Ed.), *Sivil Toplum ve Devlet: Avrupa'da Yeni Yaklaşımlar*. (Çev. E. Akın, A. Bora, A. Çiğdem, L. Köker, M. Küçük, A. Nur). Ayrıntı Yayınları.
- Bravo, H. (2005). *Hegel ve Nietzsche'de Birey, Toplum, Devlet İlişkileri* (Yayın No. 160298) [Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi]. Yüksek Öğretim Kurumu Tez Merkezi.
- Bumin, T. (2010). *Hegel: Bilinç Problemi, Köle-Efendi Diyalektiği, Praksis Felsefesi*. (4. baskı). Yapı Kredi Yayınları.
- Carnoy, M. (2015). *Devlet ve Siyaset Teorisi*. (2. baskı). (Çev. S. Coşar, A. Orkup, M. Pamir, M. Yetiş). Dipnot Yayınları.
- Çetin, H. (2007). *Çağdaş Siyasal Akımlar*. Orion Yayınları.
- Eroğul, C. (1974). Marksist Devlet Kuramı Hakkında Bir Not. *Mülkiye*, 29, 1, 113-123.
- Hegel, G. W. F. (1995). *Tarihte Akıl*. (3. baskı). (Çev. Ö. Sözer). Kabalıcı Yayınevi.
- Hegel, G. W. F. (1991). *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*. (1. baskı). (Çev. C. Karakaya). Sosyal Yayınlar.
- Hegel, G. W. F. (2006). Felsefe Tarihi Üzerine Dersler. (Çev. G. Ateşoğlu). D. Özlem & G. Ateşoğlu (Ed.), *Tarih Felsefesi: Seçme Metinler içinde* (197-199). Doğu Batı Yayınları.
- Hyppolite, J. (2010). *Marx ve Hegel Üzerine Çalışmalar*. (1. baskı). (Çev. D. B. Kılınç). Doğu Batı Yayınları.
- Kervegan, J.-F. (2011). *Hegel ve Hegelcilik*. (1. baskı). (Çev. İ. Yerguz). Dost Kitabevi Yayınları.
- Kılıçarslan, E. A. (2015). *Hegel Tartışmaları*. (1. baskı). Bibliotech Yayınları.
- Kiraz, S. (2021). Kapitalizmin Sonu: Marx'a Sadık Bir Yorum. *Temaşa Felsefe Dergisi*, 15, 129-139.
- Kojeve, A. (2021). *Hegel Felsefesine Giriş*. (7. baskı). (Çev. S. Hilav). Yapı Kredi Yayınları.
- Kulak, Ö. (2010-11). Karl Marx'ta Yabancılaşma, Meta Fetişizmi ve Şeyleşme Kavramları. *Doğu Batı*, 14, 55, 33-61.
- Marx, K. (1999). *Ücret, Fiyat ve Kâr*. (9. baskı). (Çev. S. Belli). Sol Yayınları.
- Marx, K. (2000). *1844 El Yazmaları*. (1. baskı). (Çev. M. Belge). Birikim Yayınları.
- Marx, K., & Engels, F. (2004). *Alman İdeolojisi*. (4. baskı). (Çev. S. Belli). Sol Yayınları.
- Marx, K. (2016a). *Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi*. (3. Baskı). (Çev. K. Somer). Sol Yayınları.
- Marx, K. (2016b). *Louis Bonaparte'nin 18 Brumaire'i*. K. Marx-Fransız Üçlemesi içinde (141-251) (Çev. E. Özalp). Yordam Yayınları.
- Marx, K., & Engels, F. (2022). *Devlet Üzerine*. (1. baskı). (Çev. B. Babacan). Dorlion Yayınları.
- Özkırmımlı, U. (2009). *Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış*. (1. baskı). Doğu Batı Yayınları.
- Pinkard, T. (2020). *Hegel*. (3. baskı). (Çev. M. B. Albayrak). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Şahin, Ö., & Balta, E. (2001). Gündelik Yaşamı Dönüştürmek ve Marksist Düşünce. *Praksis*, 4, 185-217.
- Topakkaya, A. (2017). *Felsefe, Din ve Kültürde Zaman*. (2. baskı). Say Yayınları.

Tyson, L. (2006). *Critical Theory Today*. (2. baskı). Routledge Publishing.

Yalçınkaya, A. (2014). Bodin'den Hobbes'a Doğru. M. A. Ağaoğulları (Ed.), *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler* içinde (401-426). İletişim Yayınları.

Zabcı, F. (2014). Aristoteles: Yüce Bir Amaç Olarak Siyaset. M. A. Ağaoğulları (Ed.), *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler* içinde (125-152). İletişim Yayınları.